

FORMAREA CULTURII RELAȚIILOR INTERGENERAȚIONALE ABORDATĂ ÎN CONTEXTUL PSIHOLOGIEI ȘI PEDAGOGIEI COMUNITĂȚII

Carolina CALARAȘ

Universitatea Pedagogică de Stat „Ion Creangă”

În cele ce urmează prezentăm un studiu teoretic cu implicații practice vizavi de formarea culturii relațiilor intergeneraționale. Relațiile intergeneraționale au fost analizate și conceptualizate în contextul teoriilor de bază ale psihologiei comunității. În corelație cu acestea au fost configurate *Schema ecologiei dezvoltării umane* și principiile.

Cuvinte-cheie: relații intergeneraționale, cultura relațiilor intergeneraționale, psihologia și pedagogia comunității, teoria câmpului, cercetare-acțiune, teoria dimensionării relative, perspectiva ecologică a dezvoltării umane.

FORMATION OF CULTURAL INTERGENERATIONAL RELATIONS IN THE CONTEXT OF PSYCHOLOGY AND PEDAGOGY COMMUNITY

This article represents a theoretical study with practical implications about formation a culture intergenerational relationships. Intergenerational relationships were analyzed and conceptualized in the context of the basic theories of psychology community. In conjunction with this there have been set *Ecology of human development scheme* and principles.

Keywords: intergenerational relations/relationships, culture of intergenerational relations, psychology and pedagogy community, field theory, action-research, relative sizing theory, ecological perspective of human development.

Introducere

În definirea și explicația esenței și specificului relațiilor intergeneraționale, în scopul determinării influenței lor educative și stabilirii reperelor pedagogice de formare a culturii manifestării acestora, este necesar să realizăm o incursiune în modelele și teoriile psihologiei comunității, pedagogiei, antropologiei pedagogice și sociologiei educației familiale. Dacă clarificăm implicația domeniilor nominalizate, observăm importanța fiecăruia și conexiunile dintre ele pentru a determina și preciza premisele pedagogice ale formării culturii relațiilor intergeneraționale, a căror dezvoltare va asigura valorificarea inter- și pluridisciplinarității în cercetarea preconizată, inclusiv va permite o configurare primară a reperelor pedagogice ale acestora. În acest sens, *Psihologia comunității* ca domeniu de cercetare, disciplină academică și patrimoniu cognitiv care investighează interacțiunea dintre persoane și mediu (K.Heller, R.H. Price et. al.), fiind responsabilă de consolidarea competențelor și comportamentelor actorilor sociali privind interrelaționarea și îmbunătățirea calității vieții, conturează o perspectivă clară de prevenire a dificultăților existențiale, de abordare a valorilor și a eticii, a promovării bunăstării tuturor generațiilor. Accentul este pus nu doar pe individ sau pe structurile sociale, ci și pe interacțiunea dintre individ, grupurile sociale și relațiile dintre subsistemele comunitare [1, p.44], inclusiv pe acțiunile concrete ce parvin de la toți actorii sociali, care presupun transformarea calitativă a realității.

Concept și orientări metodologice

Teoria câmpului/field theory, care se impune prin interacțiunea *teorie, cercetare și practică a relațiilor cauzale dintre evenimentele și faptele sociale* este, în viziunea noastră, cea mai potrivită pentru a înțelege posibilitățile, manifestarea și specificul relațiilor intergeneraționale. Una dintre tezele fundamentale ale teoriei lui Kurt Lewin [2, p.60-70] scoate în evidență faptul că orice comportament uman sau o altă mutație dintr-un câmp psihologic depinde de *configurația particulară a acestuia din acel moment*. Aspectul dat nu ignoră dimensiunea istorică care este permanent prezentă în faptele umane și sociale, ci presupune verificarea incidenței acesteia în situația prezentă. Întrucât câmpul psihologic, care există la un moment dat, conține și punctele de vedere prin prisma cărora individul își abordează viitorul și trecutul, K.Lewin propune un concept important temporal, care cuprinde prezentul, trecutul și viitorul psihologic, atât la nivel real, cât și la diferite niveluri de irealitate [3, p.45], adică de perspectivă care poate fi atinsă, dar încă nu este prezentă. Prin definiție, câmpul psihologic conține totalitatea faptelor coexistente în interdependența lor. La rândul său, interdependența reprezintă aspectul-cheie și, deci, legile câmpului nu derivă din caracteristicile izolate ale elementelor prezente în câmp, ci din configurația sistemului global, din energia pe care o posedă câmpul și din direcția forțelor aflate în interacțiune. Așadar, observăm că câmpul psihologic este, în esență, un sistem dinamic, ceea ce ar însemna că proprietățile/specificul oricărui fapt derivă din relația cu toate celelalte fapte prezente, iar în baza

acestui sistem de relații reciproce orice fapt își găsește explicația și funcția sa prin participarea la dinamica întregului sistem.

Din perspectiva expusă și într-o modalitate analogică putem conchide că relațiile intergeneraționale au un *câmp psihologic apropiat – familia*, în care faptele și comportamentele celor trei generații se manifestă în totalitatea interacțiunilor lor și, totodată, au un *câmp psihologic mai îndepărtat/distant – comunitatea, după care urmează societatea*, care la fel se impune prin manifestarea interdependenței faptelor, interacțiunilor existențiale și a relațiilor intergeneraționale, care pot fi abordate ca sistem de relații reciproce ce influențează dinamica acestor câmpuri, dar și calitatea lor.

Revenind la analiza accepțiunilor cercetătorului, menționăm că K.Lewin atenționa că în cadrul faptelor existente la un moment dat pot fi distinse trei domenii în care schimbările și schimburile sociale ar putea constitui un obiect de interes pentru psihologie. Acestea sunt: *spațiul de viață sau relația dintre persoană și mediul psihologic* așa cum este perceput de aceasta; *faptele prezente în lumea fizică și socială*, care nu intră în câmpul psihologic al subiectului, pentru că nu au efecte directe asupra acestuia, și *faptele care se plasează în zona de hotar*, adică sunt situate între spațiul de viață și lumea exterioară, participând la procesul continuu de realizare a schimburilor reciproce prin intermediul proceselor perceptiv și de gândire. Aderând la ideea dată, acceptăm în totalitate pozițiile autorului, însă ținem să realizăm o completare, în viziunea noastră, destul de importantă, care are repercusiuni directe asupra înțelegerii esenței relațiilor intergeneraționale și formării culturii de manifestare a acestora. Așadar, cele trei generații se află într-un spațiu de viață concret, familial și, implicit, în unul social (apropiat și mai restrâns și unul mai îndepărtat și mai extins); manifestă un comportament determinat de spațiul concret de viață, dar și de elementele personale, pe care le putem rezuma la necesități, scopuri, interese, structură cognitivă, motivații, idealuri etc. și care sunt într-o interdependență directă cu cele de mediu. În acest context, observăm ceea ce a menționat cercetătorul: *un obiect de interes pentru psihologi*, și nu numai. Dezvoltând ideea, putem demonstra că acest subiect poate prezenta un interes deosebit și pentru pedagogia familiei, teoria generală a educației, deoarece manifestările persoanei în spațiul de viață presupun un ansamblu amplu și variat de influențe și acțiuni educative (cu scop de autoformare) asupra sa, dar și asupra celorlalte generații. Aici ne vine în ajutor o altă teză importantă și aspect delimitat de autor, care sugerează ideea că în analiza faptelor care influențează comportamentul persoanei este important să luăm în calcul factorii interni și cei externi motivaționali ai persoanei, evidențiind raportul dintre factorii psihologici și cei non-psihologici, care reprezintă o problemă conceptuală și metodologică fundamentală a tuturor ramurilor psihologiei [4, p.227-228], aceștia având importanță majoră și pentru multe ramuri ale pedagogiei: pedagogia vârstelor, pedagogia familiei etc. În această ordine de idei, autorul menționează că orice tip de viață de grup se dezvoltă într-un context care limitează într-o anumită măsură ceea ce este posibil și ceea ce este imposibil, ceea ce ar putea și ceea ce n-ar putea să se întâmple. Astfel, factorii non-psihologici, după K.Lewin, sunt cei naturali: clima, comunicațiile, legile țării etc. Cu siguranță, printre aceștia ar fi cazul să-i includem și pe cei pedagogici, antropologici și sociologici, însă, trebuie totuși să nu neglijăm faptul că aceștia toți nu pot fi abordați izolat de specificul lor psihologic. Partea cealaltă a teoriei lui K.Lewin la fel ne privește direct, deoarece cercetătorul abordează câteva aspecte-cheie care au tangențe comune cu investigarea relațiilor intergeneraționale și cu formarea culturii respective. Astfel, autorul oferă următoarele indicații metodologice utile pentru înțelegerea științifică a faptelor sociale:

- studiul faptului social, în cazul nostru – cultura relațiilor intergeneraționale, trebuie să depășească nivelul descriptiv; necesită studiere caracteristicile actuale ale faptului și forțele care induc o schimbare sau care opun rezistență (studiul dinamicii transformărilor câmpului social);

- studiul faptului social, inclusiv a celui cu caracter educativ-formativ, trebuie să fie independent de modul în care acesta este abordat de opinia comună (adică, este absolut necesar de a respecta obiectivitatea), făcând abstracție de orice clasificare și/sau opinie artificială. Noi, totuși, vom studia și opiniile reprezentanților celor trei generații, deoarece ne interesează evoluția acestora și elaborarea unor strategii pedagogice de influențare asupra formării culturii intergeneraționale la persoanele ce țin de cele trei generații care conviețuiesc în același câmp psihologic/mediu social;

- dezvoltarea conceptelor trebuie să preceadă culegerii datelor. Aici este important de a face analize și interpretări prin a dezvolta și a articula generalul cu surprinderea concretului în orice situație specifică. Nu este posibil să obținem rezultate semnificative la nivel științific și practic dacă nu este dezvoltat, în mod adecvat, aspectul teoretic al problemei investigate;

– este foarte important să fie folosite metode psihologice, sociologice și/sau antropologice. Menționăm în acest context că fără acestea și intercalarea metodelor pedagogice nu vom fi în stare să elucidăm formarea culturii intergeneraționale;

– orice cerință impusă de cercetare nu poate limita organizarea experimentelor pe grupurile sociale (în laborator și pe teren), inclusiv observațiile științifice și analiza, interpretarea, sinteza și generalizarea esenței acestora.

Într-o concluzie preliminară, menționăm că în investigarea problemei noastre vom pune accent pe ceea ce K.Lewin numea *originea, intensitate și direcția forțelor spațiului de viață a persoanei*, pentru a înțelege și a aprecia percepția realității de către subiecți. La fel, vom apela la explorarea conceptului de *action-research*, ceea ce înseamnă cercetare-acțiune sau cercetare-intervenție, prin care autorul înțelege o cercetare comparată a condițiilor și efectelor variatelor forme de acțiune socială, care va satisface o dublă exigență de cunoaștere, dar și de transformare a realității extinse. Elaborarea teoretică trebuie să fie strâns legată de practică [5, p.47-48]. Astfel, cercetând formarea culturii relațiilor intergeneraționale vom studia originea și particularitățile fenomenului vizat, vom determina intensitatea și vectorul interacțiunilor dintre generații, vom compara posibilitățile educative și schimbările care au loc în *cultura postfigurativă* (a persoanelor în etate), *cultura cofigurativă* (a adulților ce învață de la sămași) și în *cultura prefigurativă* (a copiilor și tinerilor). Următoarea teorie din psihologia comunității care urmează a fi analizată pentru a înțelege comportamentul uman în mediul social imediat și mai îndepărtat, accentul aici fiind plasat pe adaptarea acestuia la *setting-urile* naturale. În acest sens, G.Kelly și R.Barker [6] abordează perspectiva ecologică, analizând *interdependența componentelor în interiorul unităților sociale* (de exemplu, dezinstituționalizarea copiilor cu nevoi speciale va avea repercusiuni asupra structurilor familiale, asupra atitudinii populației, serviciilor teritoriale, sistemului de învățământ etc.); *distribuirea și utilizarea resurselor; adaptarea subiecților* la transformările mediului și *succesiunea*, care presupune evoluția în timp a schimbărilor mediului. Următorul aspect ne sugerează studierea *setting-urilor comportamentale/behavior setting*, definite de R.Barker ca fenomene eco-comportamentale (*patterns*), circumscrise și stabile ale activităților umane și nonumane cu un sistem integrat de forțe și modalități de control asupra unui echilibru semistabil. Caracterul organizat și interdependent al diferitelor componente fizice și sociale ale setting-ului este asigurat de un program al acestuia, reprezentat de ansamblul secvențelor prescrise, ordonate în timp pentru activități și schimburi sociale [7, p.51].

Bogăția unui setting se bazează pe combinarea unui număr de subgrupuri de persoane diferite ca vârstă, sex, statut social sau etnie, capabile să pătrundă în setting și să se adapteze. Observațiile și cercetările științifice ale lui R.Barker au demonstrat o interdependență directă între dimensiunile setting-ului și comportarea persoanelor. Studiind comportamentul elevilor în școlile mici și mari, cercetătorii (R.Barker, P.V.Gump) au observat că copiii care frecventau școlile mici erau mai angajați și mai implicați față de cei care mergeau în școlile mari. Aceste date i-au permis autorului să elaboreze *teoria dimensionării relative*, conform căreia setting-urile subdimensionale (subpopulate), în raport cu cele supradimensionale, oferă locuitorilor oportunități mai numeroase și exercită mai multe presiuni asupra lor pentru ca aceștia să-și asume roluri și poziții de responsabilitate. Setting-urile supradimensionale, în care sunt multe persoane și puține roluri, exercită o influență mai slabă asupra populației, de aceea aici se observă tendința spre pasivitate și neimplicare. Așadar, R.Barker a identificat superioritatea de funcționare a setting-ului de mici dimensiuni, ceea ce ne ajută să conștientizăm esența relațiilor intergeneraționale în mediul rural (setting mic) și în mediul urban (setting mai mare). La fel, teoria dată ne conduce spre analiza relațiilor intergeneraționale în cadrul familiei (setting de dimensiuni mici) și în cadrul societății (setting supradimensional) și să stabilim anumite strategii de influențare pentru a spori calitatea acestora, indiferent de locul de trai al persoanei. Evident că, în acest scop, vom face apel la analiza *programului și patternului de setting* în grupurile celor trei generații, determinat de ansamblul de prescripții ordonate și consolidate în timp și spațiu. Cu acest scop vom apela la o altă abordare, cea ecologică, care și-a găsit reflectare în teoria lui U.Bronfenbrenner [8], ce continuă tradiția lui K.Lewin [9], însă dezvoltarea umană autorul o înțelege și o explică prin faptul adaptării progresive a omului la mediul său imediat, influențat de forțe și factori care parvin din zone/medii mai îndepărtate. Așadar, cercetătorul analizează *mediul social* în raport cu accepțiunile de bază ale teoriilor precedente, plecând de la o serie de structuri sociale ordonate concentric, incluse una în cealaltă, denumite *microsistem, mezosistem, exosistem și macrosistem* [10], pe care le parcurge omul în procesul socializării. Deoarece există o anumită ordine și interconexiune optimă vârstei individului, autorul le consideră adecvate creșterii și dezvoltării personalității umane, adică *ecologice*.

Actualizând teoria dată și proiectând-o asupra relațiilor intergeneraționale, realizăm unele precizări. Relațiile dintre generații în microsistem determină percepția și dezvoltarea acestora în cadrul familiei, școlii, colectivului de muncă. Aici este clară referirea la teoria câmpului a lui K.Lewin. Relațiile și influențele în acest *microsistem/familie* sunt directe, vizibile, observabile și eficiente, deoarece setting-ul este de tip restrâns. Ele pot fi ușor observate, studiate, înțelese și, desigur, influențate și monitorizate. *Mezosistemul*, definit de autor ca un sistem de micro sisteme, care cuprinde mai multe contexte ambientale, unde individul este un participant activ, este mai solicitat de toate generațiile. Exemple de mezosisteme reprezintă relațiile dintre membrii familiei de origine și noua familie creată de tineri (cele trei generații: copii-părinți-bunici) și școală (pentru copil și adult); pentru adult – setting-ul și relațiile familie - mediul de activitate profesională și/sau de studii etc. *Exosistemul* este constituit din una sau câteva situații ambientale la care individul nu participă direct, însă în care se desfășoară un șir de evenimente ce influențează mediul cu care persoana vine în contact. Exemple tipice sunt situațiile în cazul copiilor mici sau al persoanelor în etate și raportul dintre procesele intrafamiliale și locul de muncă și/sau studiul al părinților sau fraților mai mari; medii de odihnă și instituții curative, centre de creație etc. Analiza interacțiunilor în exosistem arată că schimburile sociale între generații sunt destul de mari și intense, dar acestea deseori sunt insuficient conștientizate și valorificate. În acest context, putem realiza un mini-experiment: să observăm cum viziunea și opinia unui coleg de școală sau serviciu ne influențează relația cu persoanele din familie/microsistem. De aceea, formarea culturii intergeneraționale trebuie să înceapă în microsistem/familie, dar să fie sincronizată cu acțiunile la nivelul mezosistemului și al exosistemului și, desigur, al *macrosistemului*/politici speciale statale și internaționale.

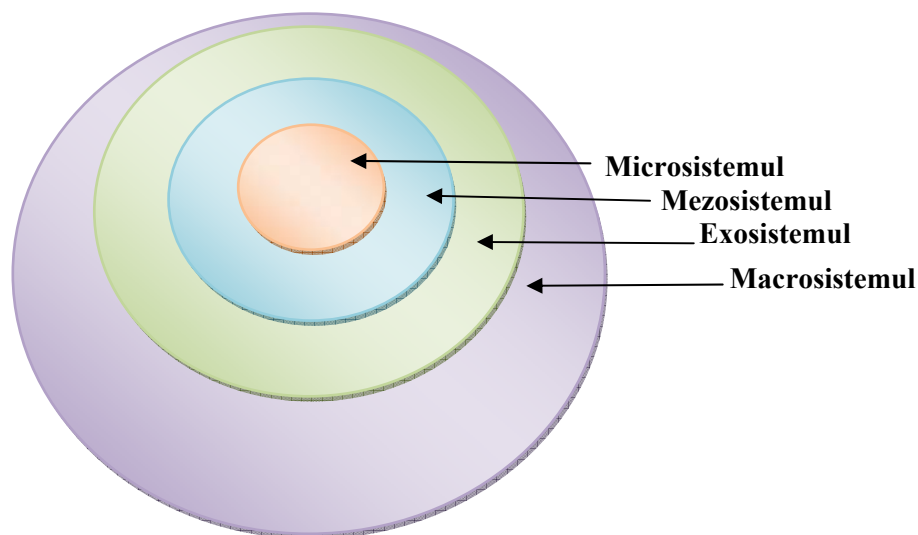

Fig.1. Schema ecologiei dezvoltării umane.

Schema de mai sus (Fig.1) permite să observăm și să înțelegem interdependența acestor substructuri, *macrosistemul*, care reprezintă contextul suprastructural, incluzând *micro-*, *mezo-* și *exosistemul*, formând subculturi, culturi, organizații sociale mai mici și ample cu sisteme de credințe, norme și ideologii. Aceste complexe de credințe și comportamente ale macrosistemului sunt transmise de la o generație la alta prin procesele de socializare, promovate de familie, școală, biserică, locul de muncă și structurile politico-administrative. În esență, teoria lui U.Bronfenbrenner [11] asupra aspectului de bază *individ – mediu* trasează un cadru de referință mai articulat decât teoriile anterior analizate, fiindcă asigură conceperea și abordarea perspectivei sistemice, intractive și holistice în analiza dezvoltării ecologice a celor trei generații, dar și înțelegerea necesității de formare a culturii intergeneraționale pe o axă stabilă cu caracter bidirecțional concentric de tipul: *familie; grup de referință etc./microsistem ↔ parteneriatele sociale familie-școală-biserică etc./mezosistem ↔ raportul dintre procesele intrafamiliale și locul de studii, muncă etc./exosistem ↔ cultura și subculturile; structurile politico-administrative/macrosistem*.

Perspectiva propusă de U.Bronfenbrenner l-a determinat pe autor să elaboreze și să includă în circuitul științific conceptul de *nișă ecologică*, ce consemnează acele zone ale mediului care sunt favorabile sau nefavo-

rabile pentru dezvoltarea indivizilor. Aici ne vine în ajutor deja psihologia ecologică și psihologia vârstelor cu accepțiunile sale și, desigur, pedagogia, care se implică activ în elaborarea și implementarea strategiilor și tehnologiilor de educație și autoeficiență. Plecând de la teoriile psihologiei comunității analizate și specificul dezvoltării omului în variate perioade de vârstă (ceea ce ne oferă psihologia vârstelor), vom determina combinațiile de factori personali și ecologico-sociali, care, fiind îmbinați în baza unor legități, principii, forme și metode de acțiune, dirijate în mod special și propuse de pedagogie, vor produce schimbări evolutive în mediul social, dar și asupra persoanei, comportamentului acesteia. Cu siguranță, această investigație urmează a fi completată de analiza genezei istorice a relațiilor intergeneraționale și formării culturii acestora prin implicarea studiului educației familiale, ceea ce va asigura antrenarea unor metode din antropologia pedagogică, sociologia și pedagogia familiei.

Concluzii

În calitate de sugestii practice de educație a celor trei generații pentru a forma o cultură autentică inter-generațională, în contextul psihologiei și pedagogiei comunității, punctăm următoarele principii de referință în valorificarea acestui deziderat:

- ✓ cunoașterea și explorarea competență a reperelor teoretice socipsihopedagogice de educație și formarea unui mediu/ setting și a unei personalități social pozitive;
- ✓ centrarea pe educația fiecărei generații (ca entitate socială) și a individului prin valorificarea optimă a tuturor structurilor sociale (micro-, mezo-, exo- și macrosistem) prin implicarea sistematică și holistică a actorilor educaționali;
- ✓ conjugarea eforturilor resurselor sociale de variate tipuri (pedagogice, culturale, psihologice, economice, politice etc.) pentru a crea condiții favorabile de sporire a calității vieții și culturii tuturor generațiilor.

Referințe:

1. ZANI, B., PALMONARI, A. *Manual de psihologia comunității*. Iași: Polirom, 2003.
2. LEWIN, K. *Field Theory in Social Science*. New York: Harper and Row, 1951.
3. ZANI, B., PALMONARI, A. *Op.cit.*, p.45.
4. LEWIN, K. *Op.cit.* p.227-228.
5. ZANI, B., PALMONARI, A. *Op.cit.*, p.47-48.
6. BARKER, R. *Ecological Psychology: Concepts and Methods for studying the Environment of Human Behavior*. California. Stanford: Stanford University Press, 1968.
7. *Ibidem*, p.51.
8. BRONFENBRENNER, U. *The Ecology of Human Development*. Massachusetts. Cambridge: Harvard University Press, 1979.
9. LEWIN, K. *Op.cit.*
10. BRONFENBRENNER, U. *Op.cit.*
11. *Ibidem*.

Prezentat la 21.06.2016